

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

30-ste JAARGANG, NUMMER 10, OKTOBER 1994

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

BEDENKINGEN BIJ DE HERDENKINGEN

IN AUGUSTUS j.l. kon men zich op sommige momenten moeilijk voorstellen, dat het al een eeuw geleden was dat de SDAP werd opgericht. Wat zich destijds op de 26e van die maand in Zwolle had afgespeeld, de oproep van 'de twaalf apostelen', de beraadslagingen in de door Willem Vliegen voorgezeten vergadering in gebouw de Atlas, het leek - in woord en geschrift in de herinnering teruggeroepen - alsof het allemaal de dag van gisteren had plaats gevonden. Nu, zo'n drie maanden later, schijnt de 26e augustus 1994 opeens veel verder dan honderd jaar achter ons te liggen dan kort geleden nog maar het geval was met de 26e augustus 1894.

Het is afgelopen met de herdenkingen. Voorbij is de roes. In de Zwolse buitensoçiëteit heeft vermoedelijk voor de allerlaatste keer de oude garde de strijdliederen aangeheven die Felix Rottenberg, en niet zonder reden, zo weinig vindt passen voor de tegenwoordige tijd. Vergeten zijn praktisch de al even weinig daarbij passende gelegenheidstoespraken, vergeten is praktisch ook wat er in de kranten in diverse herdenkingsartikelen viel te lezen. Wat rest, of resten zal, is een bepaald niet onaanzienlijke reeks van aan de historie van SDAP en PvdA gewijde boeken en geschriften, waarvan sommige reeds verschenen zijn, andere ons zijn aangekondigd. Wat die waarvan wij kennis hebben kunnen nemen o.i. met elkaar gemeen hebben is, een héél enkele uitzondering daargelaten, een gebrek aan afstand, een gebrek aan kritische zin en een wijze van omgaan met de geschiedenis die weinig of niets bijdraagt tot inzicht en verheldering, of het zou - tussen de regels door - een inzicht moeten zijn waarover wij aanstonds nog nader zullen spreken, een inzicht dat de respectievelijke auteurs volstrekt niet hebben bedoeld.

Typerend voor dit soort herdenkingspublicaties is het tamelijk dikke boek dat juist nog vóór de viering van het eeuwfeest van de pers kwam, dat hier en daar nogal lovend werd besproken en dat door prof. dr. J.Th.J. van den Berg, lid van de Eerste Kamer voor de PvdA, een studie van hoge kwaliteit werd genoemd¹. Tegen inhoud en opzet, en ook al direct tegen de titel, hebben wij niet weinig bedenkingen. Het zijn dezelfde of soortgelijke bedenkingen die wij koesteren of gekoesterd hebben tegen al wat de afgelopen zomer met zoveel waardering en bewondering over de SDAP en haar opvolgster is geschreven en gezegd.

1) In het maandblad *Socialisme & Democratie*, nr. 7/8 van dit jaar, aldaar blz. 350.

Om met ons bezwaar tegen de titel te beginnen: het boek in kwestie heet *Honderd jaar sociaal-democratie in Nederland 1894-1994*. Die titel is verkeerd. Er was in de vorige eeuw al eerder van sociaal-democratie sprake dan in 1894. Er bestond lang voordien een, zij het bescheiden, afdeling van de Eerste Internationale. Er waren op een wat later tijdstip diverse plaatselijke sociaal-democratische verenigingen die in 1881 (!) samen de Sociaal Democratische Bond vormden. Zij die in 1894 deze bond verlieten en een nieuwe partij stichtten, hebben het sindsdien altijd doen voorkomen alsof zij met de oude beweging braken omdat deze werd gedomineerd door 'chaotische, anarchistische sektariërs'. Hetzelfde is na de tweede wereldoorlog nog door een enkele voorman van de PvdA beweerd. Maar zo is het niet. Pas geruime tijd na de oprichting van de SDAP huldigden Domela Nieuwenhuis en zijn medestanders in de oude beweging anarchistische opvattingen. Aanvankelijk bestonden er weliswaar diepgaande meningsverschillen over de te volgen tactiek, maar weken de beginselprogramma's van SDAP en SDAP niet in belangrijke mate van elkaar af. Met de titel van het boek wordt ten onrechte helaas een andere indruk gewekt. Die indruk wordt niet weggenomen met de twijfel van één van de vijf auteurs aan de juistheid van een dergelijke zienswijze.

De zojuist genoemde bedenking staat niet op zichzelf. Ons zo mogelijk nog veel ernstiger bezwaar tegen de titel is dit, dat deze, om het kras uit te drukken, allesbehalve de inhoud dekt. Het boek dat *Honderd jaar sociaal-democratie in Nederland* heet handelt niet over de sociaal-democratie, of liever gezegd het laat de lezer onkundig omtrent hetgeen de sociaal-democratie in feite was en is, omtrent hetgeen zij wel en niet beoogde, het bevat geen historische analyse noch van haar verwachte noch van haar werkelijke ontwikkeling.

Bij de presentatie van *Honderd jaar*, enz. zei Madelon de Keizer, die deel uitmaakte van de uit drie historici bestaande redactie: "de viering van een eeuw sociaal-democratie in Nederland zal één groot debat zijn over [. . .] de plaats van deze stroming in het huidige Nederlandse politieke leven en over de toekomst van partij en samenleving." In werkelijkheid bood de zelfgenoegzame viering van het eeuwfeest geen enkele mogelijkheid voor een dergelijk debat. En niets is, menen wij, minder waar dan dat er - zoals in het 'voorwoord' bij het boek wordt beweerd - bij de Nederlandse sociaal-democraten sprake zou zijn van een "springlevend historisch besef". Als de herdenkingen iets hebben aangetoond dan dit, dat een dergelijk besef bij hen totaal ontbreekt.

Wie zich ooit verdiept heeft in de knappe studie die wijlen Erich Kuttner heeft geschreven over het voorspel van de 80-jarige oorlog, dat wil zeggen over de opkomende revolutie van de 16e-eeuwse Nederlandse burgerij, zal zich ongetwijfeld herinneren dat hij niet alleen het optreden van de textielarbeiders, van de Calvinistische kooplieden en van de hogere en lagere adel beschrijft. Hij schildert tevens de maatschappelijke omstandigheden en staat stil bij de toenmalige produktieverhoudingen. Daarmee legt hij de tegengestelde belangen van deze groepen bloot en verklaart op die wijze hun handelen. Een dergelijke historische verklaring ontbreekt in het boek dat de geschiedenis van SDAP en PvdA zou moeten behelzen.

Jos Perry, wiens bijdrage voor *Honderd jaar* handelt over het eerste kwart van dat tijdvak, werpt af en toe nog wel een, overigens zeer terloopse, blik op de sociale toestanden die de achtergrond vormen. De overige auteurs, P.J. Knegtman, D.F.J. Boscher en F. Becker, die na hem aan het woord komen en die telkens een zeer willekeurig gekozen periode voor hun rekening namen doen dat in steeds geringere mate en tenslotte in het geheel niet. Wat zij met elkaar geproduceerd hebben is een opsom-

ming, een opsomming van verkiezingsuitslagen, van de aantallen verworven Kamerzetels, van de onder een bepaald, hetzij liberaal, hetzij christelijk, kabinet mede door druk van de sociaal-democratie tot stand gekomen wetten. Achtereenvolgens verneemt de lezer de namen van de politieke figuren die op de voorgrond traden alsmede de titels - maar nauwelijks meer - en het jaar van het tot stand komen van diverse partijprogramma's.

Honderd jaar sociaal-democratie in Nederland heeft dientengevolge nog het meeste weg van een parlementaire geschiedenis, maar dan wel een zo weinig zeggende als men vaak in een simpel schoolboekje over vaderlandse geschiedenis aantreft. Bovendien parlementaire geschiedenis wel te verstaan van SDAP en PvdA alléén; parlementaire geschiedenis die minder verhelderend is dan haar ietwat uitvoeriger beschrijving van de hand van de rechts-liberale mr. P.J. Oud die kort na de oorlog verscheen.

Het boek *Honderd jaar*, enz. zo constateerden wij hierboven, handelt *niet* over de sociaal-democratie, althans bijna niet om precies te zijn. Aan welke maatschappelijke tegenstellingen zij haar ontstaan dankte, wat zij nastreefde of liever gezegd: wat zij pretendeerde na te streven toen zij op het historisch toneel verscheen en wat zij in werkelijkheid nastreefde, daarover wordt in de aanhef bitter weinig, verderop in het geheel niets meer gezegd. Over haar *politieke* standpunten en haar onloochenbare invloed op de Nederlandse politiek wordt uitvoerig gesproken, van haar *sociale* opvattingen, van haar kijk op de maatschappelijke ontwikkeling en op de klassenstrijd wordt nauwelijks of in het geheel niet gerept. Gevolg: wat voor haar al dan niet de betekenis was van de maatschappelijke ontwikkeling en van veranderingen in de positie der diverse klassen blijft onvermeld omdat dit alles voor de auteurs kennelijk niet datgene is wat licht werpt op haar wezenlijk karakter en haar dienovereenkomstige plaats in de geschiedenis.

Niettemin: het moge geen verdienste van de auteurs zijn, hoe verder de lezer in de meer dan 350 bladzijden vordert, hoe krachtiger zich aan hem of haar de conclusie opdringt, dat zowel de SDAP als de PvdA van het begin af aan nooit iets anders is geweest dan een beweging of zo men wil een partij die geenszins voor de opheffing van het kapitalisme streed doch slechts voor de verbetering ervan. Voor wat de PvdA betreft zullen weinigen dat willen tegenspreken. Voor wat de SDAP aangaat liggen de dingen anders. Zij zou, naar de onuitgesproken dan wel luide verkondigde mening van allen die haar historie in de loop van dit jaar hebben opgerakeld, tot een eindweegs in de twintigste eeuw wel degelijk andere maatschappijverhoudingen dan de bestaande hebben nagestreefd. De werkelijkheid is anders.

Perry, wiens bijdrage wij, omdat nu eenmaal alles betrekkelijk is, als de best geslaagde tekst in het boek beschouwen, houdt er ten aanzien van de vroege SDAP dezelfde doorsnee-opvatting op na als de tot op heden algemeen gebruikelijke. Door haar herkomst, haar pretenties en haar atmosfeer, betoogt hij op blz. 61, was zij een 'revolutionaire' partij. Tegelijk, zo voegt hij onmiddellijk aan deze woorden toe, was zij een hervormingsbeweging. "In haar politieke praktijk", zegt hij. Hij had moeten zeggen, dat zij - anders dan zij zelf en velen met haar meenden - een *burgerlijke* hervormingsbeweging was en dat niet slechts vanwege haar politieke praktijk, maar ook op grond van haar maatschappijvisie en haar programma's, ondanks de schijn van het tegendeel het eerste inbegrepen. Iets daarvan zou op z'n minst bij zorgvuldige analyse van die programma's en bij nader onderzoek van haar feitelijke positie hebben kunnen blijken. Maar juist dat zoekt men, ondanks een enkele weldra doodlopende aanzet in die richting, bij Perry tevergeefs en dat hebben zijn mede auteurs eerst recht nagelaten.

Op de achterflap beweert, naar men aannemen mag, de redactie, dat de auteurs tezamen de geschiedenis van de SDAP nieuw geïnterpreteerd hebben. Aan de mogelijkheid daartoe heeft het hun niet ontbroken. Het beeld van het verleden wijzigt zich naarmate dat verleden verder weg ligt. De historie van de opstand der Nederlandse gewesten tegen Spanje werd in de 19e eeuw heel anders geschreven dan in de 20ste en in de eerste helft van die 20ste eeuw weer anders dan op een later tijdstip. Behalve dan door die historici die, ter verdediging van bepaalde belangen, traditionele standpunten tot elke prijs wensten te handhaven. Niet anders is het gesteld met hen die zich geroepen voelden de geschiedenis der sociaal-democratie te boek te stellen.

Het is niet voor niets dat men ter gelegenheid van het eeuwfeest de behoefte voelde om “de continuïteit van de huidige sociaal-democratie met die van de eerste halve eeuw niet onder stoelen of banken te steken”, gelijk Madelon de Keizer heeft opgemerkt. De kans werd aangegrepen om de velen die zich door de PvdA teleurgesteld voelden een hart onder de riem te steken door hen erop te wijzen dat die PvdA de traditie voortzette van de vroegere SDAP die zij verheerlijkten. Dat is het wat alle herdenkingen van 100 jaar sociaal-democratie met elkaar gemeen bleken te hebben. Dat ook is het waarom wij tegen al die herdenkingen onze ernstige bedenkingen hebben. Want het is stellig waar, dat er in de geschiedenis van de sociaal-democratie in Nederland sprake is van continuïteit, het is daarmee precies omgekeerd gesteld als men het nog altijd poogt voor te stellen. De PvdA zet niet een glorieus verleden voort om de eenvoudige reden dat een dergelijk verleden een mythe is. Aan de vooravond van de eerste wereldoorlog riep eens de Duitse keizer Wilhelm II, dat hij echt niets tegen de sociaal-democratie had, maar dat zij eigenlijk haar naam zou moeten veranderen. Dat is in Duitsland niet gebeurd. In Nederland echter heeft de SDAP haar naam in PvdA veranderd, zonder dat er verder ook maar iets veranderd is. Zowel voor als na de naamsverandering had men te maken met in feite dezelfde beweging die naar een hervorming van het kapitalisme streefde.

De auteurs van *Honderd jaar*, enz. hebben, evenals vrijwel alle schrijvers van herdenkingsproza, de een wat meer, de ander minder, de mythe formeel onaangetast gelaten en de geschiedenis van de Nederlandse sociaal-democratie niet anders geïnterpreteerd dan vroegere historici - alweer een enkele uitzondering daargelaten - het steeds al deden. Maar men behoeft van hun opsomming van politieke feiten slechts met aandacht kennis te nemen om te weten hoe de vork in de steel zit. In een door de directeur van de Wiardi Beckman Stichting Paul Kalma geschreven ‘nawoord’ maakt deze de balans op. Ook voor hem was de sociaal-democratie, evenals voor Perry, een hervormingspartij, maar anders dan bij Perry vindt men bij Kalma van de mythe geen enkel spoor, zomin als men bij hem ook maar enig spoor vindt dat zou wijzen op een klaar begrip van de positie der sociaal-democratie temidden van een zich ontwikkelend en zich voortdurend veranderend kapitalisme. Volgens Kalma heeft het optreden van de sociaal-democratie ertoe geleid, dat de *sociale emancipatie* van de arbeiders “in veel opzichten geslaagd” mag heten. In werkelijkheid streefde de sociaal-democratie niet naar de *sociale*, maar naar de *politieke*, naar de *burgerlijke* emancipatie van de arbeidersklasse en is het deze politieke emancipatie die inderdaad tot stand werd gebracht.

Niettegenstaande deze verwisseling van een emancipatie die heeft plaats gevonden met een emancipatie die nog niet heeft plaats gevonden, komt Kalma, overigens in bedekte termen, tot een volstrekt logische konklusie waarmee hij min of meer een domper zet op de euforie rond de herdenkingen. Met de - door hem verkeerd begrepen - emancipatie die heeft plaats gevonden heeft de sociaal-democratie volgens hem haar

taak volbracht. Het bestaansrecht van een afzonderlijke sociaal-democratische partij kan naar zijn mening in twijfel worden getrokken. Er is, zegt hij, veel voor te zeggen om het na honderd jaar voor gezien te houden en een samenwerking met andere progressieve partijen na te streven.

De toekomst behoort naar Kalma's mening aan een hervormingspartij die het karakter heeft van een progressieve volkspartij. Als hij gelijk krijgt zal dat weinig of niets uitmaken voor de politieke verhoudingen. Maar een dergelijke zogenaamde volkspartij kan niet meer de sociaal-democratische mythe hanteren wanneer het er om gaat de arbeiders in het gareel te houden. De sociale tegenstellingen zullen scherper zichtbaar worden met alle gevolgen van dien voor de klassenstrijd. Doch daarvan spreekt Kalma niet. De klassenstrijd komt in zijn beschouwing niet voor, de klassenstrijd bestaat voor hem al evenmin als voor de schrijvers van het gedenkboek, als voor wie ook die zich opeens herinnerde dat in 1894 de SDAP werd opgericht. Da's minder vreemd dan het lijkt, gelet op het wezenlijke karakter van die partij.

- 0 -

DE 'WILDE' STAKINGEN HEBBEN

HET MEESTE EFFECT

IN SEPTEMBER j.l. heeft het Belgische dagblad *De Morgen* aandacht besteed aan twee stakingen waarvan in België die maand sprake was: één bij de Belgische spoorwegen en één van het personeel van de Volkswagenfabriek in het nabij Brussel gelegen Vorst. Die aandacht was mede een gevolg hiervan, dat beide stakingen 'wild' waren, zoals men dat noemt, dat wil zeggen een spontaan karakter hadden. Het was voor het progressieve blad een reden om zich af te vragen hoe en waarom het tot 'wilde' stakingen komt en wat voor effect zij hebben in vergelijking met officiële vakbondsakties.

In de editie van 27 september publiceerde de genoemde krant een gesprek met dr. Gita Deneckere, een medewerkster van de Gentse universiteit, die het verloop en de betekenis van diverse stakingen nader heeft onderzocht. Haar bevindingen stemmen volledig overeen met de conclusies die ook wij uit de vele zich voordoende arbeidsconflicten hebben getrokken.

"Wilde stakingen", zo verklaart Deneckere, "zijn steeds weinig populair. Uit mijn onderzoek blijkt evenwel dat het precies die spontane sociale opwellingen zijn die het meeste effect sorteren."

"De wilde, efficiënte, stakingen", aldus de onderzoekster, "zijn van alle tijden: herinner u de grote staking van 1936. Die ontstond ook spontaan . . . Het typische is ook dat vakbonden de wilde stakingen niet anders kunnen dan erkennen. Wilde stakingen verspreiden zich snel als een olievlek en vallen dus moeilijk te ontkennen."

DE MORGEN: "Wilde stakingen, zeker wilde stakingen in strategische sectoren zoals het spoor, brengen de vakbonden wel af en toe in verlegenheid."

DENECKERE: "Zij zitten daar tussen twee vuren. Zij moeten kiezen: of zich onpopulair maken bij de basis of hun onpopulariteit bij het grote publiek nog vergroten. Meestal kiezen de vakbonden voor hun basis . . ."

DE MORGEN: "De problematiek over het al dan niet erkennen van een staking is niet nieuw."

DENECKERE: "Maar de problemen worden steeds duidelijker. De vakbonden zijn [.]

steeds meer deel uit gaan maken van het politieke bestel . . .”

Op dezelfde pagina van het Vlaamstalige dagblad komt een hoogleraar arbeidsrecht aan de Vrije Universiteit van Brussel aan het woord. Hij constateert, dat het fenomeen van de ‘wilde’ staking opgang maakt en dat daarbij telkens de vakbondstop in een moeilijk parket komt te verkeren. Dat neemt niet weg, zegt hij, dat een dergelijke vorm van actie wel degelijk een reden van bestaan heeft: “Spontane of wilde stakingen breken nooit ‘zomaar’ uit. Staken is telkens een financiële aderlating voor de arbeiders, dus er is altijd een reden voor dat ongenoegen.” Theoretiseren over het al dan niet geoorloofd zijn van een ‘wilde’ staking noemt hij “zinloos”

Met verscheidene van de hier geciteerde uitspraken zijn wij het in ieder opzicht eens. Gita Deneckere heeft volkomen gelijk, en dat blijkt ook uit ieder ander onderzoek dan het hare, dat de ‘wilde’ stakingen het meeste effect sorteren. Dat komt door de functie van de vakbeweging in de kapitalistische samenleving, waarvan - anders dan Deneckere meent - deze niet steeds *meer* deel is gaan uitmaken, maar waarvan deze altijd en van het begin af aan deel heeft uitgemaakt. Met dat feit is het in strijd dat zij, zoals Deneckere beweert, “meestal” voor hun basis “kiezen”. Van “kiezen” is geen sprake. Om tegenover de basis hun gezicht niet te verliezen, wat zij zich, juist vanwege hun functie, niet veroorloven kunnen, moeten zij noodgedwongen soms voor de basis buigen. Zij doen slechts als het niet anders kan en het woord “meestal” is derhalve weinig op z’n plaats.

Waarom hebben ‘wilde’ stakingen het meeste effect? Het is een voor de hand liggende vraag, die in het gesprek tussen krant en onderzoekster niet aan de orde komt. De verklaring voor het feit is echter te vinden in de positie van de bonden in de kapitalistische maatschappij. Als instituut van de burgerlijke samenleving kunnen de bonden niets ondernemen of steunen wat in feite tegen de burgerlijke orde indruist. Dat betekent dat wat de bonden ondernemen voor de burgerlijke orde nauwelijks bedreigend is. Dit in tegenstelling tot datgene wat arbeiders ondernemen wanneer zij spontaan in actie. Waar Deneckere aan voorbij schijnt te gaan is dit, dat arbeiders in staat zijn om te doen wat de vakbeweging zich niet veroorloven kan en derhalve niet doen kan.

Vandaar dat zij, iets wat Deneckere ook onbesproken liet, wanneer zij onder druk van de achterban een spontane actie officieel maken, dit alleen maar doen om een dergelijke actie zo snel mogelijk te beëindigen.

Dat, zoals Deneckere zegt, “vakbonden de wilde stakingen niet anders dan erkennen kunnen”, is alleen maar waar wanneer de druk van de achterban bijzonder groot is. Deneckere heeft gelijk, dat ‘wilde’ stakingen zich als een olievlek verbreiden. Dat komt omdat ze meestal veel effect hebben. En dat komt op zijn beurt weer omdat ze voor de ondernemers bedreigender zijn dan de tamme acties van de vakbeweging.

De hier eerder al aan het woord gelaten Belgische hoogleraar arbeidsrecht meent, dat er voor spontaan in staking gekomen arbeiders niets anders opzit dan hun actie af te blazen wanneer de bond niet voor de druk van de achterban wijkt. Het verloop van diverse ‘wilde’ stakingen bewijst de onjuistheid hiervan.

Wij zetten ook vraagtekens bij de woorden van Deneckere dat ‘wilde’ stakingen steeds weinig populair zijn. Dat hangt er maar van af. De Britse mijnwerkers die in 1971 in staking gingen konden ongetwijfeld op de sympathie van het publiek rekenen, omdat hun loonachterstand algemeen bekend was. Algemeen begrip ondervonden kort geleden om dezelfde reden ook de Britse seinwachters, niettegenstaande het ongemak dat de reizigers van hun acties ondervonden. Bij iedere staking zijn er wel gedupeer-

den. Waren die er niet, de staking zou weinig indruk maken. Maar bestaat geen regel op grond waarvan de kleine dan wel grote sympathie van de klassenstrijd kan worden gemeten.

Uiteraard maakt het verschil of er gestaakt wordt bij het openbaar vervoer, bij een openbaar nutsbedrijf of bij de dienstensektor, dan wel bij één bepaald bedrijf. Desondanks hangt van dat verschil de mate van sympathie of begrip, dan wel het ten enenmale ontbreken ervan niet onmiddellijk af.

- 0 -

WAT IS HET VERSCHIL TUSSEN IDEALEN EN BELANGEN?

HET ZIJN, hebben wij meer dan eens betoogd, geen verheven idealen of bepaalde ideeën, die de drijvende kracht vormen bij het tot stand brengen van belangrijke maatschappelijke veranderingen. Zo lang er met dat wat men voor wenselijk houdt en nastreeft geen wezenlijk *belang* gediend is, blijft het niet meer dan een vrome wens.

Om deze stelling te illustreren verwezen wij vaak naar de gang van zaken bij de afschaffing van de slavernij in de Verenigde Staten van Amerika in het midden van de vorige eeuw. Niet de felle agitatie van haar tegenstanders hebben daartoe geleid en al evenmin kwam zij tot stand dank zij de indruk die het door mevrouw Harriët Beecher Stowe geschreven boek *De negerhut van oom Tom* teweeg bracht. De slavernij verdween, moest verdwijnen, toen het opkomende kapitalisme geen slaven, maar 'vrije' loonarbeiders als producenten nodig had.

Deze zienswijze vonden wij enige tijd geleden nogmaals bevestigd, niet door het geleerde betoog van de een of andere historicus, maar door het simpele levensverhaal van *Frederick Douglass*, een zwarte Amerikaan die in het begin van de vorige eeuw als slaaf geboren werd en die voor de bevrijding van zijn lotgenoten in de voorste geleederen heeft gevochten nadat hij eenmaal de slavernij had weten te ontvluchten.

Er bestaan over Douglass verscheidene biografieën en drie versies van een autobiografie. In het laatste door hem geschreven levensverhaal heeft hij tekst ingelast van een toespraak die door hem is gehouden tijdens een herdenkingsbijeenkomst voor de vermoorde president *Abraham Lincoln*, de man die als de grote 'bevrijder van de slaven' de geschiedenis is ingegaan en door de zwarte bevolking van de Verenigde Staten ook als zodanig wordt vereerd. Uit de woorden van Douglass blijkt dat dit beeld in het geheel niet overeenstemt met de werkelijkheid. Lincoln, aldus Douglass, behartigde niet zozeer de belangen van de negers dan wel die van de blanken en hij was behept met alle racistische vooroordelen van zijn tijd. "Wij negers", zei Douglass, "zijn slechts Lincolns stiefkinderen die hij niet uit liefde heeft geadopteerd, maar uit pure noodzaak en door de dwang der omstandigheden."

Die pure noodzaak en die dwang der omstandigheden dat waren de eisen die de kapitalistische produktiewijze stelde, dat waren de belangen van hen wier positie als kapitalistische ondernemers onlosmakelijk met die industriële produktie was verbonden.

- 0 -

WIE ZEI DAT DE KLEUR PAARS IS?

IN HET juninummer van *Daad en Gedachte*, acht weken na de jongste Kamerverkiezingen, op een tijdstip dat er nog geen nieuw kabinet gevormd was maar er allerwegen over de mogelijke kleur daarvan werd gespeculeerd, hebben wij de drie formateurs die toen dagelijks met elkaar beraadslaagden vergeleken met de wevers die druk bezig waren nieuwe kleren te weven voor de Chinese keizer. De wevers uit een van de bekendste sprookjes van de Deense schrijver Hans Christian Andersen. Men kent de geschiedenis: de wevers over wie het gaat zijn bedriegers. Op hun weefgetouw ontbreken de draden, maar zij beweren dat die er wel degelijk zijn, dat zij een bijzonder fraaie stof vervaardigen, maar een stof die onzichtbaar blijft voor ieder die onbekwaam is en niet deugt voor de functie die hij vervult. Gevolg: als de keizer eindelijk door de straten van zijn hoofdstad wandelt en zogenaamd de kleren draagt die er in het geheel niet zijn, waagt niemand het - uit angst dat hij voor 'onbekwaam' zal gelden - te zeggen, dat hij geen kledingstuk ontwaart. Totdat tenslotte door een onbevangen kind de droeve waarheid wordt onthuld.

Als er, zo schreven wij, uiteindelijk een kabinet tot stand komt dat als een *paars* kabinet gekarakteriseerd wordt, dan zal er ongetwijfeld vroeg of laat een niet politiek bedorven waarnemer zijn die vaststelt dat de hogelijk geroemde paarse stof waarin de bewindslieden zich zeggen gehuld te hebben, niet van die kleur is en dat het nieuwe kabinet wat anders voorstelt dan er wordt beweerd.

Wat wij voorzagen is gebeurd en wel veel eerder dan wij verwachtten. En niet een politiek onbedorven waarnemer heeft in zijn onschuld geroepen wat Andersen het kleine Chineesje in de mond legde. En niet een enkeling, maar op zijn minst twee en ook nog wel meer zijn er geweest die zich niet hebben laten bedotten en zich geen paarse kleur hebben laten aansmeren die er volgens hen niet was. En geen kinderen waren het, evenmin politiek 'onbedorven' personen, maar landgenoten voor wie de politiek geen onbekend terrein was: een met de materie vertrouwde journalist en een alom bekend politicus, sinds jaar en dag lid van de Tweede Kamer en woordvoerder namens de fractie van zijn partij.

Op 13 augustus j.l. schreef de Volkskrant-redacteur Arnold Koper in zijn krant: "Paars regeerakkoord is meer blauw dan rood". Hij werd daarin bijgevallen door de liberale fractievoorzitter Bolkestein, die - nadat het vaststond dat het zogenaamd *paarse* kabinet er komen zou - onomwonden te kennen gaf, dat hij geen enkele reden zag om van een paars kabinet te spreken en dat hij de nieuwe ministers als leden van "een gewoon" kabinet beschouwde. "Dat paarse gevoel", zei hij, meewarig lachend zoals een verslaggever vertelde, "als we dat nou eens een keertje weglaten. Het wordt een gewoon kabinet, dat op een gewone maar kordate wijze de problemen van vandaag gaat aanpakken." Wat Kok betreft, die gaf te kennen, dat hij aan de coalitie van PvdA, VVD en D66 "geen extra waarde", anders gezegd geen specifiek paars karakter, toe-kende.

"Komt er", zo schreven wij in juni j.l., "geen paars kabinet, dan zullen zij die in een paars sprookje geloven zeer teleurgesteld zijn. Komt er wel een paars kabinet dan wacht hun zo mogelijk een nog grotere teleurstelling . . ." Die nog grotere teleurstelling is niet uitgebleven. Een eerste vaag gevoel ervan maakte zich al van velen meester toen Kok bij de presentatie van het regeerakkoord opmerkte, dat de desbetreffende overeenkomst evengoed met het CDA had kunnen worden gesloten. Nog geen maand later werden de dagbladen overstroomd met de ingezonden brieven van kiezers die in

hoofdzaak tot de achterban van de PvdA behoorden en die gehoopt hadden op een totaal ander beleid dan de zojuist aangetreden regering bleek te zullen voeren.

Een van hen verklaarde, dat hij "zich, met vele anderen, bestolen voelde". Een ander noemde het aangekondigde regeringsbeleid "een onrechtvaardig beleid", hoopte en vertrouwde erop dat het kabinet de onrechtvaardigheid nog tijdig zou inzien. "Zo niet", aldus de toevoeging, "dan is mijn vertrouwen in de politiek voorgoed verloren." Een dergelijke opmerking getuigt van een opvatting omtrent de politiek die geen rekening houdt met de maatschappelijke werkelijkheid.

In een klassenmaatschappij zoals die waarin wij leven behartigt de regering, behartigt *elke* regering de belangen van de heersende klasse, ook al doet zij - zoals Wim Kok gedaan heeft - het voorkomen dat zij alle groepen in de samenleving vertegenwoordigt. Het behoort tot de taak van iedere regering, wat voor kleur zij ook al dan niet voorwendt, de bestaande kapitalistische orde te handhaven en een zo gunstig mogelijk klimaat te scheppen voor het bedrijfsleven. Niet voor niets werd er nog zeer onlangs in een van de dagbladen op gewezen, dat in onze samenleving niet de politici de dienst uitmaken, maar de managers. Het is in het belang van die managers, het is in het belang van de heersende klasse, dat men krampachtig de schijn van het tegendeel tracht te bewaren.

Zij die zich door deze schijn laten verblinden, zij die derhalve van de politiek iets anders verwachten dan waartoe zij in staat is en waartoe zij dient, zijn degenen die afgaan op de verschillend gekeurde vaandels waar achter de diverse politieke partijen marcheren. Het ontgaat hen, dat de verschillende *kleuren* er slechts toe doen het ontbreken van *wezenlijke* verschillen te maskeren. Het blauw van de liberalen en dat wat zij voor het 'rood' van de PvdA houden, moet samen paars opleveren, zo redeneren zij. Het is een redenering waartegen, gelijk we hierboven hebben laten zien, van diverse kanten al het nodige is ingebracht. Het is een illusie die hoe langer hoe meer in rook zal opgaan.

- 0 -

WELK BELANG DIENT IN ENGELAND DE CONSERVATIEVE PARTIJ?

IN de kapitalistische samenleving worden van oudsher de belangen van de verschillende maatschappelijke groepen behartigd door verschillende politieke partijen. Zo ook in Groot-Brittannië. De kapitalistische samenleving is evenwel, zoals iedere samenleving, aan veranderingen onderhevig en dat blijft niet zonder gevolgen voor de respectievelijke partijen.

Lange tijd, om precies te zijn de inmiddels al geruime tijd achter ons liggende periode waarin de politieke emancipatie van de arbeiders nog niet was voltooid, scheen de *Labourpartij* voor de belangen van de werkenden op te komen. In dezelfde periode was de Conservatieve partij, de partij van de Tories, de typische hoedster van de belangen der industriële bourgeoisie. In die situatie is inmiddels een grondige wijziging gekomen.

Met de komst van de zogenaamde welvaartsstaat werd de Labourpartij de karakteristieke exponent van deze moderne vorm van kapitalisme. Tegelijkertijd werden de Tories, tot dan toe altijd de representanten van het ondernemersdom, de vertegenwoordigers van het kapitalisme van *gisteren*.

De verandering voltrok zich uiteraard langzaam en geleidelijk. Dat verklaart hoe of het komt dat de ondernemersklasse en zij die zich met haar verwant voelen, zich daarvan niet onmiddellijk rekenschap gaven. Inmiddels beginnen de ogen open te gaan. Bijgevolg wordt de (electorale) achterban van de Tories voortdurend kleiner. Het feit toont onmiskenbaar aan hoezeer politieke verhoudingen wortelen in de economische onderbouw van de maatschappij.

Niet lang geleden heeft een vooraanstaand Brits dagblad als *The Guardian* aan het feit uitvoerig aandacht besteed. Het ontgaat de Britse bourgeoisie, zo kon men lezen, bepaald niet dat de Conservatieven op geen stukken na met hun tijd meegaan en dat hun gedachtengoed uit een feitelijk reeds lang gestorven verleden stammen. Zij trekt daaruit, zo schreef *The Guardian*, politieke konklusies. Op de aard daarvan ging het blad niet verder in. Zij laten zich echter gemakkelijk raden.

- o -

DE VAKBEWEGING STAAT ONDER DRUK

GERUIME tijd geleden heeft een kaderlid van de Industriebond FNV geconstateerd, dat de positie van de vakbeweging en daarmee ook de belangenbehartiging van de werknemers op verschillende wijzen onder druk staat. Wat er met "de belangenbehartiging van de werknemers" precies bedoeld werd zullen wij hier in het midden laten. Wat niet kan worden tegengesproken is, dat de vakbeweging vooral hierom in de problemen verkeert, dat bij een organisatie als de FNV met haar negentien aangesloten bonden slechts zestien procent van de beroepsbevolking is aangesloten. "Dat is", aldus het kaderlid in kwestie, "veel te weinig voor een effectieve belangenbehartiging." Het is, zeggen wij, te weinig om aan de onderhandelingstafel aannemelijk te maken, dat - gelijk gepretendeerd wordt - de vakbeweging de arbeiders zou vertegenwoordigen. En juist dat wordt stilzwijgend vooropgesteld om het funktionieren van de beweging zinvol en mogelijk te maken.

Het probleem dateert niet van gisteren en zelfs niet van eergisteren, maar het wordt wel steeds nijpender gezien de ontwikkelingen die het moderne kapitalisme doormaakt. De arbeidsmarkt van nu is niet meer dezelfde als die van vroeger en juist de arbeidsmarkt is het belangrijkste terrein waarop de vakbeweging als verkoopcentrale van de waar arbeidskracht zich beweegt.

Geen wonder dus, dat er de laatste tijd binnen de vakbeweging, maar bij de ondernemers, hoe langer hoe meer stemmen opgaan die ervoor pleiten, dat de vakbeweging zich bij de huidige situatie op de arbeidsmarkt - de toenemende betekenis van flexibele arbeidstijden bijvoorbeeld - aanpast. De vakbeweging moet zich, zo hoort men, vooral niet vastklampen aan "oude vormen en gedachten".

Wat voor nieuwe vormen en gedachten ervoor in de plaats zouden moeten komen is verre van duidelijk, vooral om deze reden dat het in de discussie daarover vooral over puur organisatorische veranderingen gaat. Dat op de achtergrond van alles een heel ander beeld van de vakbondsaktie komt te staan blijft min of meer verborgen. Dat komt omdat men, noodgedwongen, nog wel bereid is oude vormen over boord te zetten, maar allerm minst de oude gedachten, dat wil zeggen de *vakbondsmythe*, prijs te geven. Zonder de traditionele, van de ene generatie op de andere overgeleverde vakbonds-

mythe namelijk, zou de organisatiegraad nog lager zijn dan thans. Dientengevolge zit de vakbeweging tussen twee vuren ofwel, zoals de Engelsen zeggen, 'tussen de duivel en de diepe blauwe zee'. Zij kan in het moderne kapitalisme niet goed funktionieren zonder de mythe op te geven; zij moet zich afvragen of zij, zo zij niet langer vasthoudt aan haar tradities, in feite nog wel funktionieren kan.

- o -

KLASSENSTRIJD IN CHINA

IN CHINA, waar de maatschappelijke verhoudingen zich hoe langer hoe meer van staatskapitalisme in de richting van een kapitalisme naar westers model ontwikkelen, treedt de klassentegenstelling tussen arbeiders en ondernemerdom niet alleen hoe langer hoe duidelijker, maar ook hoe langer hoe scherper aan de dag. In de afgelopen maand mei kwam het in de provincie Guandong tot een staking van maar liefst tweeduizend textielarbeidsters, die zich verzetten tegen loonsverlaging en die bovendien verlangden dat er in plaats van de tot dusver 12-urige arbeidsdag een van acht uur zou worden ingevoerd. De directie kwam niet ten volle maar wel in belangrijke aan de eisen tegemoet.

Aan het slot van de eerste stakingsdag werd het werk gedeeltelijk hervat. Een aantal van de vrouwen staakte verder, waarop vervolgens het aantal staaksters weer toenam en zelf groter werd dan aanvankelijk het geval was. Om verdere uitbreiding van dat aantal te verhinderen werd er politie in de fabriek gestationeerd. Na bepaalde toezeggingen van de bedrijfsleiding en de belofte dat er over de resterende eisen zou worden onderhandeld, schortten de vrouwen haar aktie op.

- o -

EEN STAKING DIE MEN NIET VOOR MOGELIJK HAD GEHOUDEN

ONLANGS is er in de grote aluminiumfabriek van de groep Péchiney bij Duinkerken een staking uitgebroken, niettegenstaande de daar heersende arbeidsverhoudingen, die volgens de bedrijfsleiding een dergelijk arbeidsconflict hoogst onwaarschijnlijk, zo niet volstrekt onmogelijk maakten.

Eind 1988 werd met de bouw van de fabriek begonnen; drie jaar geleden werd zij in gebruik genomen: een grote fabriek, gebouwd op een terrein van 220.000 vierkante meter, uitgerust met de allermooiste machines en installaties waarmee 215.000 ton aluminium per jaar kon worden geproduceerd en werkverschaffend aan 407 arbeiders.

Het was een hypermoderne fabriek, een fabriek van de 21ste eeuw naar men zei, en dat niet alleen vanwege de laatste snuffjes op het gebied van de techniek, maar ook vanwege het werkklimaat dat in niets leek op de hiërarchische structuur die men doorgaans in bedrijven aantreft.

In deze aluminiumfabriek was er in principe geen enkel verschil tussen de directieleden, een groep die men overal elders de groep van de opzichters zou hebben genoemd en de 'gewone' arbeiders. Men ging, zo leek het, als familieleden met elkaar om. Iedereen sprak iedereen bij de voornaam aan. Wie toevallig de directeur passeerde

zei niet 'dag meneer', maar 'dag Alain' en Alain van zijn kant zei 'hallo Bruno' of 'hallo Bernard'. Men zei 'jij' en 'jou'!

Er kwam nog iets bij. Het personeel van deze fabriek was niet gerecruteerd uit de doorsnee-arbeidersbevolking. Het waren jonge mensen, die nooit fabriekservaring hadden opgedaan en velen van hen hadden een langere en betere schoolopleiding genoten dan de meeste arbeiderskinderen.

Hoe waren ze ertoe gekomen in deze fabriek te gaan werken? Ze werden aangeworven met schone beloften en verlokkingen. Dit was geen fabriek als alle andere en het werk aldaar leek in niets op wat fabriekswerk gewoonlijk voorstelde, zo werd er gezegd. Al het personeel zou samen één grote familie vormen. En tenslotte, als om dit alles te onderstrepen: het interieur deed ook helemaal niet denken aan een fabriek. De machines stonden gegroepeerd rondom een grote hal met glazen dak, een hal die veel weg had een 'wintertuin' met fraaie planten. Daar kon men tijdens pauzen uitrusten aan kleine tafeltjes en op typisch franse manier een middagmaal nuttigen.

De 407 man personeel, jonge mensen van wie er geen ouder dan 30 was, kregen een speciale opleiding, werden enthousiast gemaakt voor de taak die hen wachtte en gemotiveerd. Onder die omstandigheden, zo redeneerde men, zou er toch nooit sprake kunnen zijn van een arbeidsconflict?

In het begin scheen het te kloppen. Het personeel voelde zich verbonden met het bedrijf, zo sterk, dat er zelfs niet werd gelet of de duur van de werkdag af en toe wat werd verlengd. Maar op de duur kreeg men door, dat de techniek waarvan gebruik werd gemaakt zó speciaal was, dat de beloning toch eigenlijk ook wel wat 'speciaal' kon zijn. Voor die techniek hadden de jongelui een maanden durende speciale opleiding van het bedrijf gekregen, maar de lonen waren er niet naar. Verzoeken om die lonen op te trekken werden niet ingewilligd. De ontevredenheid daarover leidde er in september j.l. toe, dat het werk plotseling geheel spontaan en unaniem werd neergelegd. Ook arbeiders die 'jij' en 'jou' tegen de directeur mogen zeggen gedragen zich als het er op aankomt als arbeiders. Of het bedrijf waar gewerkt wordt nu van de 19e, de 20ste of de 21ste eeuw is.

- 0 -

WAAR VALLLEN DE BESLISSINGEN?

AFGELOPEN zomer hielden de zeven voornaamste industriestaten een van hun periodieke bijeenkomsten. Tijdens die vergadering deed een van de economische specialisten een uitspraak die de aandacht verdient. "Of er", zo zei hij, "een juiste economische en financiële politiek gevoerd wordt dat wijst de markt uit en dat is niet langer een zaak die in de diverse hoofdsteden of de ministeries wordt uitgemaakt. De financiële problemen en die van de produktie zijn volledig met elkaar verstrengeld, met het gevolg dat de politiek daarop nauwelijks nog enige invloed heeft."

Wat hij met zoveel woorden zei is dit, dat de winst van het kapitaal de factor is die domineert en dat niet de beslissingen niet daar vallen waar de regeringen zetelen. Waarop de spreker wees, dat waren de werkelijke machtsverhoudingen in de samenleving.

- 0 -